SOSYALİZMİN İSLAM'LA İMTİHANI!

Yaygın bir adettir; burnumuzdan kıl aldırmadığımız dönemlerde hiç ilgi göstermediğimiz, hatta yok saydığımız konulara ve alanlara, işlerin artık "yürümediğini" fark ettiğimiz dönemlerde aşırı bir ilgi duymaya başlarız. Hele ki o ilgi duymadığımız, ana hatlarıyla bile olsa, bildiklerimiz dışında, bir şeyler öğrenmek için gayret göstermediğimiz alanda birileri şu veya bu biçimde başarılı ve etkili olmuşsa… Kimi zaman adeta kâinatın sırrına vakıf olmaktan kaynaklanan bir ilgisizlikle bir şeylerin içine düşecek derecede bir ilgi arasında gidip gelinir!

Aslında çok da yeni olmayan, sosyalistlerin "İslam ve İslamcılarla ilişkileri" konusu bu alanlardan biridir. Konunun ulusal ve uluslararası düzeyde ortaya çıkan toplumsal siyasal gelişmeler bağlamında yeniden ve yeniden alevlenmesi sosyalist hareketin gündemini de etkilemektedir. Bu etki zaman zaman Türkiye örneğinde de görüldüğü üzere (Mutlaka başka örnekleri de vardır!) sosyalist hareketin içinde bölünmelere dahi yol açmaktadır. Son bir ay içinde Tunus'ta başlayan, Mısır'da daha da büyük bir patlamaya yol açan ve Arap-Ortadoğu'nun diğer ülkelerine yayılma eğilimi gösteren kitle hareketlerinin, geçmişleri, bugünleri ve muhtemel sonuçları bağlamında "İslam ve İslamcılık" konusunda hararetli tartışma ve bölünmeleri yeniden gündeme getirmesi kaçınılmaz görünüyor.

Yurtta Savrulma, Cihanda Savrulma!

Konunun Sosyalistleri etkileyen birkaç yönü vardır. Bunlardan birincisi ve aslında epeyce eski olanı bir antiemperyalist mücadelede ittifaklar sorunu. İkincisi ve nispeten yeni olanı ise İslamcı hareketin çeşitli eğilimlerinin, bazen çok farklı görüntüler altında, toplumsal ve siyasi güçlerini, özellikle "İran İslam Devrimi'nin ardından, hızla genişletip işçi, emekçi ve kent yoksullarının, gençlerin ve entelektüellerin de desteğini alarak güçlü bir iktidar alternatifine, hatta iktidara dönüşmesi. Burada eklenmesi gereken bir başka yön daha vardır. İslamcılık bu yeni halleriyle, solun "ulusalcı" kesimleri için Kemalizm'e dönüş nedeni olurken, "sivil-liberal" kesimlerince demokratikleşmenin temel unsurlarından biri olarak görülmeye başlamıştır.

Temel sorunumuz, özellikle şu zor zamanlarımızda her türlü savrulma ihtimaline karşı, ulusal ve uluslararası planda, bir zamanlar sosyalist hareketin çeşitli eğilimlerinin etkili olduğu alanlarda inisiyatif ve önderliği ele geçirmiş olan İslamcılara duyulan "kıskançlığın", "endişeli ruh halinin", "Atatürkçü-laikçi düşmanlığın", hatta gizli-açık bir "hayranlığın" etkisinden kurtulmaktır. Mücadelenin, sınıf bağımsızlığını esas alan devrimci bir karakter kazanmasının başka yolu yoktur.

Sorun belli ki bizim memleketle de sınırlı değil. Bakın Milliyet yazarı Derya Sazak'ın aktardığına göre Mısırlı ünlü yazar Muhammed Hasaneyn Heykel İran İslam Devrimi'nin Arap dünyasındaki etkileri üzerine şunları söylüyor: "(…) İslamcı radikal dalga, karşıt düşünce akımlarını, özellikle Marksizmi silip süpürdü. Arap komünistleri yirmi, otuz yıl boyunca kendi fikir ve felsefeleriyle kitlelerde devrim yaratmaya çalışmış, ancak çok az destek görmüşlerdi. Birçok komünist, dinin canlanmayı ve uzun zamandan beri düşledikleri etkiyi elde ettiğini görünce, kendi düşünce ve görüşlerini sorgulamaya başladılar. Nitekim İslamiyet'i yeni keşfeden bazısı katı ve ateşli köktendinci oluverdi."

Arap komünistlerinin "devrimci amaçlarını" bilemem, ama sorunun kişisel bir "paranoya" ile ilgili olmadığı çok açık!

Tarihte Neler Oldu?

İslam'ı sadece metafizik yönüyle ele almak veya "kitapta" durduğu gibi durduğunu zannetmek bir yanılgıdır. O nedenle İslam her olguda olduğu gibi kendi tarihselliği içinde ele alınmalıdır. Tabii, bu yazının konusu İslam'ın tarihsel konumu ve gelişimi değil. Bu nedenle İslam- sosyalizm ilişkisine dair birkaç tarihsel örnekle yetineceğim. Bu örnekler kendi içlerinde ortak tarihsel özelliklerin yanı sıra elbette önemli farkları da içerirler. Ancak örneklerin iç bağıntı ve çelişkileri bir yana bizim açımızdan asıl ortak noktaları, uluslararası sosyalist hareketin saflarında İslam'da eşitlikçi, toplumcu ve antiemperyalist bir öz arayışına ve elbette İslamcılığın bu öze vurgu yapan (veya yaptığı zannedilen!) fraksiyonlarıyla ittifak arayışını kışkırtmış olmalarıdır. Hepimizin bildiği üzere bu ilgi sadece bir arayış düzeyinde kalmamış ve her üç örnekte de değişen oranlarda "kuvveden fiile" geçmiştir…

Ekim Devrimi'nin, dünya devriminin yayılması için emperyalizme ve sömürgeciliğe karşı mücadelede Müslüman milletlerin kazanılması hedefini saymazsak sosyalistlerin İslam'a duydukları ilginin başlangıcı, en azından politik düzeyde, sömürgeciliğe karşı ulusal kurtuluş mücadelelerinin bütün dünyayı sardığı 1950'ler 60'lar dönemine dayanır. Bu dönemde özellikle Ortadoğu ve Kuzey Afrika'daki mücadelelerde ortaya çıkan ve dünyanın o zamanki durumundan büyük ölçüde etkilenen "İslam sosyalizmi", "Arap sosyalizmi" türü İslami bir kültürel temele dayalı, yarı laik, milliyetçi, modernleşmeci, kalkınmacı akımların, bürokratik sosyalizm ve "aşamalı devrim" anlayışına angaje sosyalist güçleri "özel olarak" etkilemesi kaçınılmazdı. "Özel olarak" dedim, çünkü sorun sadece ulusal kurtuluş mücadelelerine ve sömürgeciliğe karşı savaşa verilen doğal ve zorunlu devrimci destekle sınırlı değildi. Özellikle o zamanlar dünyanın üçte birini kapsayan "sosyalizmle" yakın bağları içinde, bu ülkelerin uzun sömürgecilik döneminde ulusal kimliklerini muhafaza etmelerini sağlayan ve kitlelerin mücadelelerinde önemli bir kültürel rol oynayan bağımsızlıkçı-milliyetçi İslam'ın sosyalizme giden yolda, hatta sosyalizm inşasında önemli bir rol oynayabileceği fikri ciddi bir destek buluyordu.

Cezayir…

Bu noktada Cezayir deneyiminin çok önemli bir yeri vardır. Cezayir devriminin, ilhamını ülke kültürünün temel unsuru olan İslam'dan alan "milli sosyalizm" çizgisi, özellikle de başlangıçtaki, Fransızlardan ve kaçan işbirlikçilerden kalan toprak ve sanayi işletmelerinin işçi ve topraksız köylülerce yönetilmesi (autogestion) ile ilgili kimi kararname ve uygulamalar umutları artırmıştı. Zamanın ünlü Fransız Marksisti R. Garaudy "Sosyalizm ve İslamiyet" kitabında İslam uygarlığının parlak dönemlerinden, bilimsel katkılarından ve İslam'ın eşitlikçi karakterinden uzun uzun söz ettikten sonra şunları söylüyordu: "Cezayir halkı sosyalizm yolunu seçti. Bu sosyalizm Cezayirli bir karaktere bürünmek isteğindedir." (…) "Cezayir'in sosyalizm yolunun 'Müslüman' karakteri üzerinde durulması, her şeyden önce milli bir anlam taşır" (…) "Milli kurtuluş savaşı çok kez din adına başlamış ve vatan uğruna verilmiştir. Ve Cezayir milli kurtuluş savaşının binlerce kurbanı ölümü ağızlarında tekbirle karşıladılar. 'Allahu Ekber' sözü hem cellatlarına meydan okumayı, hem de zafere sarsılmaz inançlarını ifade ediyordu." (…) "Bu duruma göre, yüzyıldan uzun bir zaman bölünmez biçimde toplumsal, ulusal ve dinsel olan zulüm düzenine karşı savaşmış olanların hem sosyalizme, hem yurtseverce ve dinsel en içten duygulara bağlılıkların nasıl olur da anlamayız."

Garaudy elbette kendi kendine gelin güvey olmuyordu. Başkan Ahmed bin Bella önderliğindeki FLN (Ulusal Kurtuluş Cephesi), ordunun da desteği ile İslami bir sosyalizm

deneyimine girişmişti. Bu deneyim Cezayir İşçileri Genel Birliği (UGTA) yayın organında "Emekçi yığınların isteklerini ifadelendiren parti, yolumuzu tayin ederken Müslüman köklerimizi de göz önünde tutmuştur" şeklinde tanımlanıyordu. Ordunun gazetesi ise devrimin "diyalektik materyalizme" dayanmayan felsefi temellerini belirtirken "Bizi komünizmden ayıran şey, bizim sosyalizmi Tanrı ile birlikte kurma isteğimizdir: Bir yandan toplumsal ve maddi ilerleme, öte yandan ruhsal değerlerin gelişip açılması." diyordu…

Sonrası malum. İslam'la sosyalizmin sentezine dayalı bir düzen kurma deneyimi, Bin Bella'nın Cezayir silahlı kuvvetleri tarafından 1965'te devrilmesinin ardından, ileride sırtı giderek daha fazla sıvazlanacak olan "gerçek İslamcıların" da desteği ile sona erdirildi. Önce "özyönetim komiteleri"nin bürokratik çarkın içine hapsedilip ardından tasfiye edilmesiyle, sonra da onların yönetimindeki sanayi tesislerini ve tarım arazilerini eski sahiplerine ya da özel sermayeye devrederek.

"Sosyalizmin" "teselli ikramiyesi" ise "Bağlantısızlar Hareketi" önderliği biçimindeki bir "üçüncü dünyacılık", petrolün millileştirilmesi biçimindeki bir "antiemperyalizm", daha sonra SSCB ile yeniden kurulan diplomatik ilişkiler ve İslam'ın devlet dini olduğu kendine has bir tür laisist-modernist ucube oldu. "İslam sosyalizmi"nden geriye kalan, kendisine malum (!) nedenlerle destek veren Cezayir Komünist Partisi dışındaki sosyalistleri ağır baskı altında tutan ve istikrarlı bir biçimde çürüyen burjuva milliyetçi bir tek parti iktidarı ile toplumsal ve politik olarak giderek güçlenen ve gericileşen İslam'dan başka bir şey değildi. "Sosyalizmi Tanrı ile birlikte kurma" hedefi, bir süre sonra önce "Allahlık bir sosyalizme", daha sonra da tam bir tasfiyeye dönüştü. Gerisini herkes biliyor.

Endonezya…

Sosyalizmin 50'li ve 60'lı yıllarda İslam'la "antiemperyalizm" bağlamındaki ilişkisi Cezayir'le sınırlı değildi. Bir de biraz daha farklı olmakla birlikte sonraları kimselerin hatırlamadığı "unutulmaz" Endonezya deneyimi vardır!

Endonezya, bir zamanlar "dev gibi" komünist partisiyle ünlüydü. Dünyanın Çin ve Sovyetler Birliği'nde sonra üçüncü büyük, kapitalist ve "üçüncü dünya"nın da en büyük komünist partisi olan Endonezya Komünist Partisi'nin (PKI) üye sayısı üç buçuk milyon kadardı. 1914'te ülkenin Hollanda sömürgesi olduğu yıllarda kurulan Doğu Hint Adaları Sosyal Demokratlar Birliği (ISDVC) bir süre Serekat İslam (İslam Birliği) adlı örgütle iç içe faaliyet sürdürdükten sonra 1920'de Endonezya Komünist Partisi adını almış, daha sonra da İslamcıların tutucu kanadıyla çatışmaya girmesi nedeniyle bağımsız bir çizgiye yönelmişti. Uzun yıllar bağımsızlık ve sınıf mücadelesi içinde etkili olan bu güçlü parti sendika, işçi, gençlik, kadın vs. kitle örgütlenmeleri, aydınlar ve ordu içindeki gücüyle on milyonluk bir kitleyi de siyasi olarak kontrol ediyordu. Ancak parti, zamanın dünya sosyalist hareketi içindeki hâkim anlayışa uygun olarak, sosyalizmi daha sonraki bir aşamanın, henüz sırası gelmemiş bir işi olarak görmekteydi. Bütün o cüssesi ve devlet aygıtı içindeki ağırlığıyla "ülkenin geleneklerini temel alan" ve resmen "Güdümlü Demokrasi" adı verilen ordu destekli politik düzenin bir parçası, "iktidar sacayağı"nın temel direklerinden biri haline gelmişti. Hatta öyle ki, dönemin Endonezya Cumhurbaşkanı, Endonezya Milliyetçi Partisi'nin önderi ve 'Bağlantısızlar Hareketi'nin kurucularından (Cezayir'le birlikte) Ahmet Sukarno, "ulusal birlik" politikasını 1960'ta resmen NASAKOM adını verdiği bir temele dayandırmaktaydı: "Nasyonalisme-Agama-Komunisme", Türkçesi Milliyetçilik-Din-Komünizm! Yani partinin adının ve ideolojisinin Kutsal Kitap'ta yer alması gibi bir durum; hem de büyük meleklerden biri olarak; neredeyse bir nevi "Baba-Oğul-Kutsal Ruh" üçlemesi içinde! Parti, Çin ve Sovyet bürokrasilerinin de desteğiyle,

Endonezya burjuvazisinin politik önderi Sukarno'nun peşine takılıp onun "antiemperyalist, anti-sömürgeci, bağımsızlıkçı ve üçüncü dünyacı" yolunda emin adımlarla yürüyordu. Yani bir nevi "milli mutabakat veya iktidardaki halk cephesi misali! Gerçi arada bir bütçe harcamaları gibi konularda Sukarno'ya itiraz edip şöyle bir hırpalandığı da olmuyor değildi, ama işler yine de yolunda sayılırdı.

Kanlı Son!

Ancak bazı durumlar vardır ki ağzınızla kuş tutsanız, birilerine yaranamazsınız. PKI için de böyle oldu. Soğuk Savaş döneminde, hem de Vietnam Savaşı sürerken, ne kadar "mülayim"de olsa bu cüssede bir komünist partisinin Asya'daki varlığı, başta ABD olmak üzere emperyalist güçleri, dünya ekonomisiyle artık daha farklı ilişkilerin zamanının geldiğine inanan Endonezya milli burjuvazisini ve komünizme karşı emperyalizmle işbirliğine her daim hazır İslam gericiliğini rahatsız etmekteydi.

1965'te, neredeyse "mutlak bir ihtimalle" CIA tarafından tezgâhlanan, Hava Kuvvetleri'ndeki komünistlerin de adının karıştığı ve altı generalin öldürüldüğü "darbe teşebbüsü"nü bahane eden General Suharto, (Sonraki otuz yılın cumhurbaşkanı) bu "komünist darbeyi" bastırmasının hemen ardından karşı harekâta girişti. CIA'nın hazırladığı söylenen ölüm listelerinin de yardımıyla asker ve İslamcıların (ve de Hinducuların) önderliğindeki "dindar ve de muhafazakâr" Endonezyalıların da katıldığı korkunç bir katliam başlatıldı. Tahminlere göre 300 binle 1 milyon arasında komünist veya komünist sempatizanı işçi, köylü ve aydının ateşli silahlar, palalar, bıçaklar ve sopalarla yok edildiği katliam dört ay sürdü. Parti, o devasa gücüne rağmen bir iki istisna dışında herhangi bir silahlı direniş gösteremedi. 'Ülkenin Hayırlı Evladı Nişanı' sahibi parti lideri Nusantara Aidit ve birçok parti önderi yakalanarak öldürüldü. İşçi sınıfı iktidarını "şu anın gerçeklerine" yani 'reel politik'e uygun bulmayıp uzak bir geleceğin hayali olarak gören Endonezya Komünist Partisi, "antiemperyalizm ve bağımsızlık" sevdası uğruna burjuvazi ve İslamcılarla (bazen çok sorunlu) ittifakının kurbanı oldu! Hem de kasap olarak "antiemperyalist" ittifakın temel ayaklarından biri olan İslamcıları kullanan emperyalizmin ve yine "antiemperyalist" yerli (milli) burjuvazinin darbesine rağmen, "ortada yanlış bir anlamanın olduğunu; parti birimlerinin ve kitle örgütlerinin Başkan Sukarno'nun emirlerine uyması ve ordu güçlerine yardım etmesi gerektiğini" söyleyerek! Parti bir nevi soykırım sonucu yok edilip tarihten silindi. "Komünist çevreler" de dahil olmak üzere neredeyse bir daha adı hiç anılmadı. Sanki hiç var olmamıştı. Katliam, sonraki yıllarda (o zamanları hatırlayanlar bilir) sadece İslamcıların dilinde gurur ve neşe yüklü bir tehdit cümlesi olarak "Sizi de keseriz ha!" biçiminde izini sürdürdü. Sonra Endonezya'nın ekonomik kalkınması ve İslamileşmesi içinde unutulup gitti. Komünistlerin İslamcılarla, elbette "antiemperyalizm ve bağımsızlık" bağlamındaki yakın durma çabası bu defa kanlı bitmişti.

İran…

Sosyalistlerin İslam'la "temasının" bir başka kanlı örneği de İran'dır. Bu örneğin en önemli yanı, bir ulusal kurtuluş savaşının ürünü değil, emperyalizmin bölgedeki ileri karakollarından şahlık rejimine büyük ölçüde Şii İslamcıların başını çektiği ve toplumun geniş işçi, emekçi ve kent yoksulu kesimlerini harekete geçiren bir ayaklanmanın sonucu olmasıydı. Kitle hareketinin yükseliş döneminde İran işçi sınıfı da grevler, grev komiteleri ve işçi şuraları temelinde ağırlığını koymaya başlıyordu. Ulusal azınlıklar da özgürlük talepleriyle harekete geçmişlerdi. Büyük ağırlıklarına karşın ayaklanmaya politik olarak önderlik eden tek unsuru

elbette "mollalar" değildi. Sosyalist solun çeşitli fraksiyonlarının yanı sıra İslami bir sosyalizmin yeryüzündeki en "klasik" temsilcilerinden biri olan ve ünlü İslamcı düşünür Ali Şeriati ile düşünsel yakınlığı olan Halkın Mücahitleri Örgütü de kendi kadroları ve silahlı gücü ile mücadelenin içindeydi. İslam'la Marksizm arasında bir sentez oluşturmaya çalışan Halkın mücahitleri, Marksizmin felsefi yönünü reddederken, sosyal düşüncesini kabul etmekteydi. Örgütün söylemi, İslami terim ve kavramların dışında herhangi bir devrimci sosyalist örgütün söyleminden farklı değildi. Marksizme bu derece yakınlık, süreç içinde ateizme kayanlarla İslam'a olan inançlarını sürdürenler arasında silahlı bir iktidar kavgasına kadar uzanmış, örgütten kopan bir grup, Maocu "Peykar" örgütünü kurmuştu.

Şah'ın devrilmesinin ardından başlayan yeni dönemde İran solunun imanlı veya imansız bütün kesimleri (İslamcı, Stalinist ve merkezci) İslamcıların "büyük şeytana" karşı olma biçiminde ifade ettikleri "antiemperyalizm" zokasını yutarak kendi sonlarını hazırladılar. Kent yoksullarını da peşinden sürükleyebilecek bağımsız sınıf mücadelesinin yerine "emperyalizme karşı birlik, ülkenin bağımsızlığı ve milli burjuvaziyle ittifak" anlayışına dayalı politikalar tercih edildi. Böylesine bir politik çizginin, TUDEH'in (İran Komünist Partisi) açık işbirliğini bir yana koyarsak İslamcılarla mücadeleyi zayıflatması kaçınılmazdı. Binlerce devrimci bu "antiemperyalist" tavırlarının bedelini "emperyalizmin ajanları" olarak canlarıyla ödediler.

Yeni Zamanlar-Bir Kere Daha Cezayir: FIS Örneği!

"Hafıza-i beşer nisyan ile malûldür!" derler. Ancak bana kalırsa bu hafıza zayıflığının sınıfsal bir karakteri de vardır. Yani sorun geçen zamanın uzunluğundan ziyade ideolojik-genetik yatkınlık ile ilgilidir. Belirli bir sınıfsal bakış açısı, bütün yaşananlara rağmen belirli şartlar oluştuğunda "ekibi yeniden toplama" eğilimine girebilir.

Bu nedenle, 60'lı ve 70'li yıllar boyunca Türkiyeli ve Ortadoğulu İslamcıların Amerikan emperyalizminin hizmetinde yürüttükleri "antikomünist" faaliyetleri ve emperyalizmin "Yeşil Kuşak" projesi içinde İslamcıların "başrolünü" de hatırlattıktan sonra daha güncel örneklere girelim. Bu örnekler içinde Şiî Lübnan Hizbullahı'nı saymazsak, bugünlerde Mısır ve diğer Ortadoğu ülkelerindeki uzantıları bağlamında yine gündeme gelen Sünnî İhvan-ı Müslimin (Müslüman Kardeşler" çizgisini öne çıkartabiliriz. Bu çizginin en militan uzantılarından biri Cezayir'de 90'lı yıllarda İslamcıların kazandığı seçimlerin ikinci turunun iptalinin ardından yaşanan iç savaşın en önemli aktörlerinden olan FIS'tı. (İslami Selamet Cephesi)

FIS, esas olarak siyasi İslam'ın yoksul kitleleri peşinden sürükleme yeteneği ile dikkati çeken bir örneğidir. İslami hareket, ülkede daha önceki yoksul ayaklanmalarının (80 ve 86'daki ayaklanmalar) devamı olan Ekim 1988'deki kent yoksullarının büyük patlamasına aktif bir biçimde katılmamasına rağmen olayların ardından gelen baskıyı çok iyi kullanarak FIS'ı kurdu. Örgüt elbette bir anda ortaya çıkmadı. Devletin toplumun denetimi amacıyla dinsel faaliyetler alanında birçok gelişmeye göz yumması, sol hareketi sürekli olarak tırpanlarken camiler çevresindeki dinsel örgütlenmelere dönem dönem gösterdiği hoşgörü ve doğrudan kendi eliyle uyguladığı resmi İslam politikası, İslamcı hareketin güçlenmesine yol açtı. Camilerin baskı görenler için bir sığınma yeri, yoksul kitleler için bir sosyal yardım kurumu işlevi görmesi buralarda örgütlenen İslamcıların umutsuz kitleleri, "en garantili" kurtuluş yolunu göstererek peşlerinden sürükleyebilmelerinin temelini oluşturdu.

İslamcı hareketin toplumsal etkisinin artmasının bir diğer nedeni de yoksul kitlelerin Batı'ya ve Batılı değerlere duydukları nefretti. FIS, yoksul kitlelere İslam'ın bir zamanlar ne kadar

başarılı, zengin ve gelişmiş bir düzen olduğunu, bugünkü yoksullularının Batılılaşmadan kaynaklandığını anlatıyordu. FIS, geniş kitleler üzerinde etkili olmakla birlikte esas olarak işsiz gençlerin ve giderek yoksullaşan küçük ticaret erbabının desteğini kazanmıştı. Ancak FIS'ın yoksullara yönelik söylemi tamamen demagojikti. Bütün Batı karşıtı propagandasına rağmen örgüt, Cezayirlilerin Şiî değil Sünni olduklarını tekrarlayarak, (Aynen bugün Mısırlı "kardeşler"inin yaptığı gibi!) dolaylı da olsa Batı'ya karşı İran kadar radikal bir tutumu olmadığını ve Batı ile uzlaşabileceğini ifade ediyordu. Zaten programları ekonomik alanda herhangi bir radikalizm içermiyordu. Hareketin başlıca ekonomistlerinden Abdülmecid Benamia, "İslam'da özel mülkiyet esastır." sözlerinin ardından, Başbakan Gazali'nin dışa açılma politikasının derinleştirerek sürdüreceğini ve "Cezayirlilerin nefret ettiği planlı ekonominin yok edileceğini" vaat etmekteydi. Programın temel maddeleri arasında kamu işletmelerinin özelleştirilmesi, fiyatların serbest bırakılması, dış ticaretin serbestleştirilmesi, dinarın konvertibilitesi ve uluslararası anlaşmalara uyulması yer alıyordu. Daha önce mecliste yabancı şirketlerin petrol yataklarından daha fazla kâr elde edebilmelerini sağlamak amacıyla çıkartılan yasayı destekleyen FIS, tarım alanında da toprağın millileştirilmesine ve topraksız köylüye toprak dağıtılmasına da karşı olduğunu belirtiyordu.

FIS'ın bir de sosyal programı vardı. Program, "İslamiyet bir bütündür! Yasa ve anayasa yalnız Kuran'dır!" sloganına dayanıyordu. Programda grev hakkının ve kadın haklarının yasaklanmasından, kadınların yalnızca ev kadını olmalarından ve çarşaf giymeleri gereğinden söz edilmekteydi. Anayasanın lağvı, devlet başkanının imamlar tarafından seçilmesi, hükümetin danışma organı olarak bir şuranın kurulması, hükümeti bu şuranın seçmesi ve bir ahlak polisinin kurulması programın önemli noktalarıydı…

İslam'ı Anlamak!

Yaklaşık otuz yıllık "kronik" başarısızlık durumu üstü kapalı da olsa "emekçi kitlelerin, sosyalistlere inançsız olmalarından dolayı uzak durdukları" inancının yayılmasına neden oluyor. Tabii, bu "huzursuzluk" duygusu, yine de hiçbir şey yokmuş gibi davranmaktan iyidir. Çünkü, dindar kitleleri harekete geçiren dinamikleri ve İslam'ı neden anlayamadığımız şeklindeki "hayırlı" soruyu da gündeme getiriyor. Ancak unutmamak lazım, hayırlı soruların hayırlara vesile olabilmesi cevapların doğruluğuna bağlıdır. "Cehalet" anlayamamayı getirdiği gibi kolay etkilenmeye de yol açabilir.

Öncelikli iş elbette neyle karşı karşıya olduğunu anlamak. Hem teorik olarak hem de pratik olarak. Teorik derken, mesela İslam'la ilgili olarak her derde deva ve basmakalıp genel bir din değerlendirmesinin ötesinde, İslam'ın kendini nasıl tanımladığının da anlaşılması şart. Bu her şeyden önce, analizlerimizde bizim kendisine yakıştırdığımız "meziyetlerin" ötesinde, İslam'ın gerçekte ne olduğunu kavramamızı kolaylaştıracaktır. Bu noktada İslam'ın felsefi, metafizik boyutu, teolojisi, Kuran'da nelerin anlatıldığı vb. elbette önemli. Ancak hiçbir dinin sadece bir metafizikten ibaret olmadığını, onun bir de tarihsel, toplumsal ve sınıfsal boyutu olduğunu da unutmadan.

Bunları yaptığımızda Kemalizmin sade suya tirit "çağdaşlık-gericilik" anlayışından da, "İslam'ın eşitliği emretmesi!", "Kuran'ın özel mülkiyete karşı çıkması!" dolayısıyla "Dinin sosyalizmle çelişmemesi!", "Peygamberin devrimciliği" türü kulaktan dolma iyimserliklerden de uzak durmayı başarabiliriz.

Hem teorisi, hem pratiğiyle İslam da diğer dinler gibi ne sınıfsal "eşitliği" ne de "mülkiyet ortaklığını" emreder. Kendi kitabi ve pratik sınırları içinde "orijinal" din olarak kaldığı ölçüde

de “sosyalizmle” falan da bir yakınlığı yoktur. Tarihsel olarak incelendiğinde İslam dünyasında çıkan Karmatilik, Hurremilik, Babekilik, Nizari İsmaililik, Babailik vb. bütün batını ve eşitlikçi-ortaklaşmacı-ihtilalci akımlar, kendilerini İslam içinde tanımlasalar da İslami düzenle çatışmaya girmişler ve fiilen “İslam” sınırları dışına çıkmışlardır. Bu akımlar, “resmi İslam”ın çeşitli kanatları ve otoritelerince “sapık fırkalar” bahsinde ele alınırlar. Zaten “radikal” olsun, “ılımlı” olsun gerçek İslamcı akımların hem “kitabi”, hem de “siyasi” nedenlerle toplumsal ve dünyevi kurtuluş gibi bir hedefleri yoktur. Peygamber’den başlayarak İslam, var olan toplumsal eşitsizlik, ekonomik ve cinsiyetçi sömürü ve köleliğin ortadan kaldırılmasını değil, ancak sürdürülebilir bir toplum modeli açısından iyilik, insaf, merhamet ve yardımı önerir. (fitre, zekât, sadaka, kadınların hafifçe dövülmesi, yetimlerin korunması!) Resmi ideoloji olarak boy gösterdiği her dönemde sınıf eşitsizliklerine ve sömürüye dayalı toplumsal ve siyasal bir yapının savunmasını üstlenir. Bu, “ulûlemre itaat”i, yani otoriteye boyun eğmeyi emreden Sünni ideolojide en açık haliyle görülür. Gerçekte İslam’da şu veya bu biçimde ortaya çıkan eşitlikçi-ihtilalci akımlar, tarihin bazı dönemlerinde kazandıkları ciddi başarılara rağmen bütünün içinde birer azınlık hareketi olarak kalmışlardır. Yakın tarihte de Sünni olsun, Şiî olsun “resmi İslam’a” karşı çıkan, toplumsal eşitliği ve İslami bir sosyalizmi savunan akımlar (yukarıda sözünü edilen İran Halkının Mücahitleri dışında, o da nispeten) ciddiye alınabilecek bir siyasi-toplumsal etkiye sahip olamamış ve küçük aydın çevreleriyle sınırlı kalmışlardır. Onların çok “içerden” bir dille ve dini ortamlarda başaramadığını, sosyalistlerin eğreti bir dille, üstelik de “abdestsiz namazsız” bir biçimde, kitlelerin İslami hassasiyetlerine seslenme yoluyla başarmaları çok zor görünüyor.

Sorun, Adres Yanlışlığı mı?

Burada önemli bir noktayı vurgulamakta yarar var. Yoksul ve dindar insanlar, halihazırda, bildiğimiz manada bir özgürlüğü, eşitliği ve kurtuluşu talep etmiyorlar. Sorun, bu kitlelerin, bir cins “sosyalizmi” ararken, materyalist olmayan dünya görüşleri nedeniyle, yanlışlıkla İslamcıların peşine takılmaları değil. Yani yoksul kitleler, işçi ve emekçilerin önemli bir bölümü, düzen içinde hiçbir gelecek göremeyen gençler, sınıfsal olarak kendilerinden olmayan bir siyasi önderliği sadece bir siyasi yanılsama sonucu takip etmiyorlar. Bu kitleler, bazı örneklerde, büyük oranda şeriat hükümlerinin uygulanmasının bütün acı, yoksulluk, sefalet ve aşağılanmalarının nedeni olan Batıcı, dinsiz, ahlaksız vs. bir düzenden kurtuluşları için elzem olduğuna inanıyorlar. Yani sorun bir siyasi yanılsama veya adres yanlışlığının ötesinde bir “bilinç” durumundan kaynaklanıyor. Bu bilinç elbette sadece inançlar, gelenekler, aile terbiyesi ve kültür gibi “üstyapılardan” ibaret değil; bunun toplumsal-maddi “altyapısı” da var. İslamcı örgüt ve hareketler, boğazına kadar hırsızlık ve yolsuzluğa gark olmuş Batıcı-modernci-(yarı) laik bir despotizmin sefil ve güvensiz duruma düşürdüğü kitleleri, yarattıkları “paralel toplumlar” çerçevesinde çeşitli toplumsal dayanışma ağları ve bir tür gelir aktarımı yoluyla kontrol ediyorlar. Bu sadece muhalefet dönemiyle sınırlı bir kontrol mekanizması değil. Aynı durum Türkiye örneğinde olduğu gibi iktidar dönemlerinde de geçerli. Bu örnekte (Ki, siyasi olarak artık Mağrip ve Maşrık’taki İslamcı hareketleri de etkiliyor.) emperyalizmle uyumlu ve tamamen neo-liberal bir karakter kazanan bir siyasi İslam çeşidinin, buna uygun olarak dindar-liberal-muhafazakâr bir toplum projesi dahilinde toplumsal hakları yok ederken (liberal yan!); kendi liberal politikaları ile derinleştirdiği yoksulluğa çare olarak “hayır, hasenat ve sadakayı” getirmesi (İslami yan!) öne çıkıyor. Bu yolla, artık “işçi sınıfı ve emekçilerin” yerine konulan amorf bir “fakir fukara-garip gureba” kitlesi, kalıcı hiçbir hakka sahip olmadan, İslami usuller dahilinde örgütlenen yardım ağları yoluyla, iktidar partisini “sonsuza kadar” destekleyebilecekleri “sürdürülebilir bir sürünme” imkânına kavuşuyorlar!

Bu durumda öznel ve nesnel şartların bileşiminden oluşan, cemaat dayanışmasına ve ruhuna dayalı farklı bir siyasi ve toplumsal bilinç ortaya çıkıyor. Kısacası yoksul kitlelerin sosyalistlere uzak durmasının asıl nedeni, sosyalistlerin "Allahsızlığı ve Kitapsızlığından" ziyade, halihazırdaki "toplumsal tasavvurlarıdır" diyebiliriz.

Günümüzün İslamcı akımlarının "antiemperyalizmlerine" ve bunun kitlelerin bilincine aktarılma biçimlerine gelince. Bunlardan "radikal" olarak tanımlanan bir bölümünün sosyalistlerde dahi bazı hevesler uyandıran "antiemperyalist" performansları, esas olarak uluslararası mali sermayeye değil, "İşgalci kâfirlere, Amerikan gâvurlarına, Batılılara ve Yahudilere" karşı düşmanlığa dayanıyor. (Elbette "uluslararası Yahudi komplosunun" bir unsuru olarak sosyalizm de dahil!) Tarihsel birçok örnekte de görüldüğü üzere, çıkarları doğrultusunda kolaylıkla hizmetine de girebilecekleri emperyalizme düşmanlıklarının derecesi, durumlar ve ihtiyaçlar oranında "pazarlığa tabidir!" Emperyalizm karşıtlıklarının göreceliği, sosyalizm düşmanlığı konusunda mutlak bir nitelik kazanır; çünkü bu düşmanlık esas olarak sınıfsal bir nefrete dayanır.

Bir Şans Var mı?

Sonuç olarak, halkının büyük çoğunluğu Müslüman olan bir ülkede devrimci sosyalizmin bir şansının olup olmadığını sorabiliriz. Bunun elbette toptan ve hazır bir cevabı yok. Bu konunun gerçek verilere dayanan cevabı, her Müslüman toplumun kendi özgül tarihsel-toplumsal koşullarıyla dünya ekonomisinin kesişme noktaları temelinde, o ülkelerin devrimci sosyalistleri tarafından verilecektir. Ancak Türkiye gibi diğerlerine nazaran epeyce gelişmiş bir kapitalizmin hüküm sürdüğü "model" bir ülke üzerinden bazı şeyler söyleyebiliriz.

Ezilen kitleleri, din (ve gelenek) gibi doğuştan sahip oldukları bir kimlik unsurunu kullanarak ve bizimkinden çok farklı bir toplum ve gelecek tasavvuru yoluyla harekete geçiren siyasi İslam'ın gücü, ona "yakın durarak" değil, açık bir mücadele ile kırılabilir. Yoksul kitlelerin kazanılmasını hedefleyen bu mücadelenin temeli teolojik değil, politiktir. Asıl mesele kitlelerin, kendi mücadelelerine, öz örgütlülüklerine dayanan kitle seferberlikleri içinde dönüşümleridir. Türkiye'de işçi sınıfı mücadelesinin (ve elbette sosyalist hareketin) gerilemesiyle İslamcı hareketin yükselişi arasında yakın bir ilişki vardır. Sınıfın genel olarak örgütsüzleştirilmesi, sendikal örgütlenmelerin çözülüşü, büyük çaplı işçi eylemlerindeki ciddi gerileme, sosyalist hareketin mahalleler düzeyindeki faaliyetinin büyük ölçüde daralması, siyasi bir işçi hareketinin yokluğu ve bunun diğer emekçiler, kent yoksulları ve orta sınıflar üzerindeki olumsuz etkisi İslamcı harekete geniş bir etki ve faaliyet alanı sağlamıştır. Bu, örgütlü sınıf mücadelesinin bir ürünü olan sınıf dayanışmasının yerini "cemaat dayanışması"nın almasının da önemli bir nedenidir. Sosyalistler, yoksul halkı, ancak sendikalaşma-örgütlenme mücadelesi, grev, işgal, protesto eylemleri vb. kitle mücadeleleri içinde "ikna" edeceklerdir. Zenginle yoksulu bir arada tutan İslami cemaat dayanışması ancak sınıf mücadelesi yoluyla kırılabilir.

"Sınıf mücadelesi" anlayışı elbette sadece "işçi-grev-sendika" mevzuları ile sınırlı olamaz. Mücadelenin başarısı işçi sınıfının sadece kendi sorunlarını çözmeye yönelik faaliyetiyle mümkün değildir. Bu noktada, üye işçilerle sınırlı sendikal mücadele ve sendika anlayışının aşılması, üretim ilişkilerinde emeğin "esnekleştirilerek" ve taşeronlaştırılarak atomize edilmesi karşısında mücadelenin bütün işçileri, emekçileri ve işkollarını kapsayan çok daha "esnek" örgütlenmelerle yürütülmesi zorunludur. Bu tür örgütlenmelerin sadece iş alanlarını değil, işçi ve emekçilerin bütün doğal ve sosyal yaşama alanlarını kapsaması gerekir. Çalışanların "kalıcı ve yasal sosyal hakları" için sürdürülen mücadelenin yanı sıra, işçi ve

emekçilerin topluca yaşadığı mahallerde, bütün emekçi ailelerini, işsizleri, yoksulları kapsayacak sosyal yardım ve dayanışma ağlarının oluşturulması, tarikat ve cemaatlerin bu alanlara sızmasını önemli ölçüde engelleyecektir.

Dinle Mücadele!

Dine karşı zorunlu mücadelemiz, ideolojik-felsefi boyutunun ötesinde, siyasi olarak yoksul ve çaresiz dindarlara karşı değil, dincilere karşı mücadeledir. Bu nedenle "temel görevimize" yani sömürülenlerin toplumsal kurtuluş mücadelesine bağlanmalıdır. Bizim materyalizmimiz elbette, "Tümüyle Tanrıtanımaz ve dine kesinkes düşman olan bir materyalizmdir." (Lenin) Ancak bizler kitlelerdeki dindarlaşmayı "halkın bilgisizliğine" bağlayan, yine Lenin'in deyişiyle "anaokulu materyalistleri" değiliz.

Evet dinle mücadele edilmelidir. Ancak dinin "Baskı altında ezilen insanın derin iç çekişi, kalpsiz bir dünyanın kalbi, ruhsuz koşulların ruhu" ve tam da bu nedenlerle "halkın afyonu" (Marx) olduğunu da unutmadan. Sekterliğin, Atatürkçülüğün ve liberalizmin dışında bir başka yolun olduğunu da bilerek…